

Табл. 2.

Зміст основних концепцій, покладених в основу моделі EFQM, на різних етапах розвитку підприємства

	Початковий рівень	На шляху до досконалості	Досконалий рівень
Орієнтація на результат	Визначені усі зацікавлені сторони	Потреби зацікавлених сторін оцінюються чітким і структурованим шляхом	Наявний чіткий механізм для збалансування очікувань всіх зацікавлених сторін
Орієнтація на споживача	Оцінюється рівень задоволеності споживачів	Встановлюються цілі та завдання, пов'язані з рівнем задоволеності споживачів. Вивчаються питання, пов'язані з лояльністю споживачів.	Задоволеність потреб споживачів виступає рушійною силою бізнесу. Питання, пов'язані з лояльністю споживачів, вивчаються, вимірюються і використовуються для удосконалення
Лідерство і сталість мети	Визначені місія та візія (бачення)	Політика, персонал і процеси узгоджені між собою. Наявна «модель» лідерства	Спільні цінності і «модельна» етика існують на всіх рівнях організації
Процесний підхід до управління на основі фактів	Визначені процеси, необхідні для досягнення бажаних результатів	Порівняльні дані та інформація використовуються для встановлення цілей, що стосуються усіх процесів	Показники можливостей і стабільності процесів вимірюються, досліджуються і використовуються для удосконалення рівня виконання
Розвиток і залучення персоналу	Персоналу надається відповідальність і права для розв'язання проблем	Персонал є інноваційною і творчою силою для досягнення цілей організації	Персонал володіє повноваженнями для того, щоб діяти самостійно і вільно розповсюджувати знання та досвід
Безперервне навчання, інновації та вдосконалення	Можливості для удосконалення ідентифікуються і використовуються	Цілі постійного удосконалення встановлюються для всіх працівників	Успішні інновації та удосконалення широко розповсюджені та інтегровані у загальну систему
Розвиток партнерських відносин	Наявний процес вибору постачальників і управління ними	Визначаються удосконалення та досягнення постачальників; визначені ключові зовнішні партнери	Організація та її ключові партнери є взаємозалежними. Плани та політики розробляються спільно на базі спільних знань.
Корпоративна і соціальна відповідальність	Правові та нормативні вимоги аналізуються та виконуються	Активна участь у житті суспільства	Очікування суспільства вимірюються і використовуються для ініціації удосконалень

Таким чином, в результаті проведення оцінювання за пропонованою методикою (як зовнішнього, так і в результаті самоаналізу) можна оцінити початковий стан системи гарантії якості організації, визначити сильні і слабкі сторони, ідентифікувати процеси (види діяльності) організації, які потребують поліпшення, і розробити план заходів щодо вдосконалення внутрішньої системи якості.

Література:

1. EFQM Excellence Model Higher Education Version 2003. - Centre for Integral Excellence, Sheffield Hallam University, 2003. – 40 p.
2. Інтернет-сайт Європейського фонду управління качеством (EFQM)., Режим доступу: www.efqm.org
3. EFQM Модель Совершенства – EFQM 2010. – К., УАЯ, 2011. – 35 с.

JEL: Q58

ПРИРОДООХОРОННА ПОЛІТИКА ЄС: КУРС СТАБІЛЬНОСТІ ТА УСПІХУ!

Мельник О.С., канд. техн. наук, доцент, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності, фізичного виховання та здоров'я людини
 Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, Україна
 Колосова О.Д., студент
 Сандюк Є.В., студент
 Кравець О.Ю., студент
 Національний транспортний університет, Україна

Учасники конференції

The EU experience in the field of forming and realizing the ecological safety strategy was considered in the article. The review of the historical stages of the EU ecological policy developing was presented. The priority directions of the 7th EU Programme action in the field of the environment were presented. The regional peculiarities of the EU ecological policy were analyzed and summed up. The role and place of the EU in the international format of fighting the global ecological problems were shown¹.

Keywords: ecological safety, environmental policy, European Union, protection strategy.

¹ The article is written in the project framework 562284-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE: «Implementing the strategy of environmental security: integration of European experience» under support of European Union. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Безупинний наступ науково-технічного прогресу створює умови для розвитку глобальної екологічної кризи, швидкий підступ якої ми відчуваємо вже сьогодні: продовольчі і демографічні проблеми, опустелювання, знеліснення, парниковий ефект, руйнування озонового екрану, дефіцит природних ресурсів і, особливо, питної води, забруднення Світового океану та прісноводних водойм, скорочення біологічного різноманіття, кислотні дощі тощо. Ліквідація глобальної екологічної кризи на сьогодні є надважливим завданням людства. За таких умов на перший план виходить завдання об'єднання зусиль всіх держав світу, узгодження їх природоохоронної політики та використання провідного досвіду у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Збереження природної спадщини та екологічно збалансоване використання природних ресурсів країн відіграють ключову роль у формуванні державотворчих цінностей суспільства, безпосередньо впливають на якість та рівень життя громадян. Через дотримання сучасних принципів охорони довкілля формується світовий імідж держав.

Показовий досвід у сфері природокористування сьогодні мають країни Європейського союзу. І, хоча, історія становлення екологічної політики ЄС була достатньо складною і неоднозначною, сьогодні екологічна політика ЄС сформувала чіткі підходи до вирішення проблем навколишнього середовища, що сприяло становленню ЄС у якості впливового суб'єкта міжнародної екологічної політики.

Загалом, у діяльності Європейського співтовариства в галузі охорони навколишнього середовища прийнято виділяти п'ять етапів.

Перший етап (1957 – 1972 роки) – створення передумов формування компетенції в галузі охорони природи Європейського Співтовариства. Всі заходи, що здійснювались у цей час у сфері охорони довкілля були додатковими і впроваджувалися виключно для досягнення певних економічних чи соціальних цілей країн Співтовариства.

Другий етап (1972 – 1986 роки) – становлення політики Європейських Співтовариств у сфері охорони природи. Цілеспрямоване формування екологічної політики в Європейських країнах, в цей час, пов'язане, в першу чергу, з проявами швидкої деградації природного середовища та загостренням екологічної кризи у світі загалом та Європі зокрема. Практично одночасно в усіх країнах ЄС і поза його межами почалася розробка нормативів якості середовища життя.

Третій етап (1986 – 1992 роки) – закріплення компетенції Європейських Співтовариств у сфері охорони природи. Формування екологічної політики Співтовариства вступає у завершальну фазу, в установчому договорі прописуються відповідні повноваження країн-учасниць щодо охорони довкілля. У третій період були закладені механізми моніторингу навколишнього середовища, екологічної сертифікації, збору і обробки екологічної інформації, проведені перші заходи щодо створення механізму фінансування та захисту екологічних прав.

Четвертий етап (1992 – 2001 роки) – вдосконалення екологічної політики ЄС у галузі охорони природи. Маастрихтський договір (1992 р.) про ЄС був доповнений екологічними цілями діяльності організації. Захист навколишнього середовища визнавався одним з ключових напрямків діяльності ЄС.

П'ятий етап (з 2001 року по теперішній час) – розширення сфери впливу ЄС. Лаакенська декларація (2001 р.) «Майбутнє Європейського Союзу» встановила більш точні орієнтири і графік практичних заходів з реформування й удосконалення екологічної стратегії ЄС з урахуванням нових геополітичних та екологічних реалій.

З 1973, відповідно до положень засновницького договору, екологічна стратегія ЄС будується на основі Програм дій у галузі навколишнього середовища, що визначають пріоритети та актуальні заходи на найближче майбутнє у сфері навколишнього середовища.

Зокрема, у 2013 р. вступила в дію Сьома програма дій у галузі навколишнього середовища (ПДОНС) «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети», розрахована до 2020 року. Сьома ПДОНС націлена на запровадження, усередині Союзу та на міжнародному рівні, підсумків Конференції ООН 2012 р. із сталого розвитку (Rio+20) і підтримку зобов'язань, узятих на ній, які спрямовані на перетворення світової економіки на всеохоплюючу та «зелену» в контексті сталого розвитку та подолання бідності. У програмі закріплені специфічні вимоги в галузі зміни клімату, біорізноманіття, використання природних ресурсів, охорони здоров'я, що змушують ринок працювати на екологію. Одним з прикладних завдань даної екологічної програми є скорочення на 50% наслідків антропогенного впливу в державах ЄС протягом наступних 20 років.

Провідні західноєвропейські країни відчувають необхідність приділяти екологічній політиці велику увагу, вдосконалювати технології взаємодії суб'єктів в екологічній сфері. Слід відмітити, що законодавство про природокористування й охорону навколишнього середовища в європейських країнах, зважаючи на єдність мети, значною мірою володіє загальними рисами з аналогічними правовими положеннями, однак ефективність його застосування поки що відрізняється, що частково може бути пояснено іншими способами організації його реалізації, структурою і прийомами управління. Безумовно, кожному регіону притаманний свій індивідуальний комплекс екологічних характеристик, а кожній країні – специфічний набір індивідуальних екологічних проблем, механізмів їх вирішення та різний рівень зацікавленості населення в рішенні цих проблем, кожна держава реалізує свій власний шлях до успіху щодо захисту навколишнього середовища, попередження руйнування екосистем, поліпшення якості життя населення. Так, нині в ЄС можна умовно виділити чотири великих регіони, що відрізняються підходами до вирішення питань екологічної безпеки, раціонального використання, охорони і відтворення природних ресурсів та мають спільні риси, що склалися на основі географічних, історичних, ментальних та інших підстав.

Перший регіон – країни півдня ЄС (Португалія, Іспанія, Італія, Греція, Кіпр, Хорватія, Болгарія, Мальта). Екологічні проблеми регіону обумовлені переважно аграрною спрямованістю виробництва та туристичною інфраструктурою: ерозія ґрунту, забруднення повітря вихлопними газами, забруднення води, особливо в прибережних зонах. Але за останні 10 років ці країни зробили вагомий крок на шляху до екологізації виробництва. Вони вже вийшли на такий рівень економічного розвитку, який дозволяє фінансувати і реалізовувати не тільки локальні заходи з охорони навколишнього середовища в районах з найбільш гострою екологічною обстановкою, але і формувати довгострокову національну екологічну політику. Окрім того, країни південного регіону отримують значні інвестиції та привабливі кредитні програми від європейських фондів, що спрямовуються на:

- інтенсифікацію виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції без використання хімічних добрив та пестицидів;
- розвиток сучасної інфраструктури туризму через еколого-ландшафтну оптимізацію узбережж, відкриття національних парків та заповідників, поширення зеленого туризму;
- стимулювання розвитку екологічно чистих виробництв та посилення орієнтації підприємств високотехнологічних наукомістких галузей на оптимальні екологічні умови.

Сьогодні в економіці південного регіону відбуваються значні зрушення, орієнтовані на «якісне» зростання та раціональне використання природних ресурсів.

Другий регіон – країни Східної частини ЄС (Польща, Угорщина, Румунія, Чехія, Словаччина, Словенія), які відрізняються

няються підвищенням рівнем промислового забруднення середовища. Важка індустрія – видобуток вугілля, сталеливарна і хімічна промисловість – зробила руйнівний вплив на стан води, повітря та ґрунту в цих країнах.

У плані зменшення негативних наслідків неналежного ставлення до навколишнього середовища процес приєднання країн Східної Європи до ЄС став рушійною силою на шляху до вирішення найсерйозніших екологічних проблем, успадкованих з минулого. За останні десять п'ятнадцять років ситуація значно покращилася завдяки скоординованим зусиллям самих держав і значної фінансової підтримки Євросоюзу. Зокрема, для цього у 1991 році Чехія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Румунія організувати спільну компанію щодо поліпшення становища в регіоні за фінансової підтримки програми ФАРЕ Євросоюзу. Сьогодні одним з ефективних механізмів фінансування екологічних заходів у східних країнах ЄС є «природоохоронний обмін боргами» – списання частини зовнішнього боргу держави в обмін на природоохоронні витрати в національній валюті країни. Завдяки використанню цього механізму лише в Польщі з 2005 року було реалізовано понад 250 інвестиційних природоохоронних проєктів.

Величезні зусилля були зроблені для поновлення лісів. Завдяки значному інвестуванню в очисні технології, сьогодні у східному регіоні ЄС майже не спостерігається кислотних дощів, у річках знову з'явилися зниклі види риб, а показники якості повітря не розходяться з показниками багатьох районів Західної Європи. Однак, незважаючи на це, ряд регіонів потребує ще кілька років реабілітації, щоб показники прийшли у відповідність до сучасних стандартів ЄС, і не тільки тому, що потрібні великі інвестиції. Наприклад, Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині необхідно скоротити кількість міських звалищ і розробити механізми переробки вторсировини. Їм належить також розробити систему класифікації районів за ступенем забруднення з метою здійснення більш ефективних заходів щодо їх реабілітації.

Третій регіон – Північна частина ЄС (Данія, Естонія, Ірландія, Латвія, Литва, Швеція, Фінляндія), держави якої відрізняються найбільш гармонійним розвитком та раціональним використанням природних ресурсів.

У цілому Північна Європа не відчуває такого значного техногенного тиску, як деякі інші країни Європи. У вирішенні екологічних проблем ці країни спираються на традиційно екологізований світогляд широких верств населення. Соціологічні дослідження показують, що близько 90 % датчан, шведів та норвежців відносять питання охорони навколишнього середовища до найбільш актуальних і значущих соціально-політичних проблем держави, які повинні вирішуватися спільними зусиллями суспільства. Ці країни найбільш активно використовують альтернативні джерела енергії, суворо охороняють біорізноманіття природи та впроваджують новітні технології переробки відходів.

Сьогодні екологічні проблеми північного регіону переважно пов'язані з забрудненням морських акваторій через активний видобуток нафти у шельфовій зоні Норвезького, Баренцового та Північного морів та промисловим транскордонним забрудненням атмосферного повітря.

Для вирішення цих проблем послідовно вдосконалюється законодавча база з питань охорони навколишнього середовища, що змушує підприємців швидко адаптуватися до нових вимог. Триває активне впровадження нових, екологічно чистих технологій і виробничих процесів, а також проводяться подальші дослідження і розробки в цій галузі.

Дієвість системи природоохоронних заходів північного регіону багато в чому забезпечується завдяки серйозному ставленню до екологічних проблем як урядовців, керівників підприємств, так і більшості населення країн. Таке ставлення стимулюється системою економічних заходів, які роблять більш вигідним застосування екологічно чистих технологій у підприємницькій діяльності та економічне розпорядження ресурсами в побуті людини.

Четвертий регіон – країни Центральної та Північно-Західної частини ЄС (Австрія, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Нідерланди, Франція, Велика Британія) відрізняються високим промисловим потенціалом, який обумовлює низку екологічних проблем.

У 60-70 рр. розвиток економіки центрально- та західноєвропейських країн відбувався під впливом двох суперечливих ситуацій. Дослідження в технологічному виробництві сприяли розробці і впровадженню нових технологій та нових синтетичних матеріалів. Їх застосування в промислово-виробничому секторі сприяло зниженню споживання певних видів природних ресурсів, але призводило до утворення відходів, що характеризувалися високою токсичністю. В результаті відбувалося збільшення обсягів викидів особливо шкідливих речовин.

Найбільші промислові гіганти регіону – Велика Британія та Німеччина – тривалий час були в центрі міжнародних екологічних конфліктів, як головні винуватці транскордонного забруднення територій інших країн. Через пануюче перенесення повітряних мас із заходу, з боку Атлантики, на схід та північний схід від 70 до 90 % загальної кількості забруднень потрапляло на територію Норвегії, Швеції, Данії, Фінляндії та Ісландії.

Сьогодні в Німеччині та Великій Британії закриваються останні кам'яновугільні шахти, а промисловість переходить на використання відновлюваних джерел енергії. Франція поступово намагається скоротити відсоток енергії отримуваної від атомних електростанцій, впроваджуючи вітрові генератори, сонячні батареї, біогазові установки. Австрія планує до 2030 року повністю перейти на альтернативне енергопостачання. У Нідерландах за рахунок державного фінансування провадять ефективні заходи щодо зменшення забруднення і розробки чистих технологій. Додаткова знижка на 10-15 %, порівняно із звичайною податковою знижкою на інвестиційні витрати, застосовується для конкретних інвестицій у зменшення забруднення навколишнього середовища.

Поступово країни західної та центральної Європи займають першочергові позиції на світовому ринку «зелених» технологій. Принцип використання так званих «технологій кінця труби», тобто відшкодування збитків, завданих під час виробничого процесу постфактум змінюється на принцип превентивності. На основі загальної для ЄС моделі сталого розвитку ці країни вибудовують свою політику за такими основними напрямками: аграрна політика (захист ґрунтів і ландшафтів), лісова політика, водна політика, збереження біологічного різноманіття, розвиток екологічно нешкідливої транспортної системи, розвиток безпечних поновлюваних джерел енергії.

Численні заходи щодо захисту навколишнього середовища, яких вживають держави центрального та західного регіону ЄС, разом зі зростаючим рівнем екологічної свідомості населення стали наслідком того, що за останні десятиліття екологічна ситуація в них значно покращилася.

Країни цього регіону мають достатньо засобів та коштів для реалізації власної природоохоронної стратегії та проводять енергійну екологічну політику, допомагаючи у вирішенні екологічних питань іншим країнам ЄС.

Завдяки активній позиції країн центральної та північно-західної Європи за останні 20 років вдалося досягти значного покращення екологічних показників в усьому ЄС. Ці країни, маючи достатньо фінансових ресурсів та відпрацьовані механізми впровадження природоохоронних програм, активно борються за раціональне та економічне використання природних ресурсів, запровадження природоохоронних технологій, зниження рівня транскордонних забруднень.

За даними центру екологічної політики і права при Єльському університеті, який розраховує Індекс екологічної ефективності, країни ЄС входять до переліку країн з високими показниками стану екології та ефективності управління природними ресурсами. У 2016 році серед 180 країн, які брали участь в оцінюванні, 28 країн ЄС увійшли в першу 50-ку.

Але на сьогодні жодна з країн Європи чи світу не спроможна вирішити свої екологічні проблеми самостійно. Потрібні чіткі узгоджені дії всіх країн, їх координація на міжнародно-правовій основі. Тому, члени ЄС відмовились від одноосібного вирішення екологічних проблем та активно беруть участь у діяльності міжнародних природоохоронних організацій та міжнародному нормотворчому процесі в цілому. З метою об'єднання країн-членів у сфері охорони навколишнього природного середовища в ЄС діють такі консультативні органи: Мережа ЄС з імплементації та застосування екологічного права (IMPEL), Європейський консультативний форум з навколишнього середовища та сталого розвитку (ECFESD); Європейська консультативна рада з питань охорони навколишнього середовища (EEFC); Європейська агенція довкілля (EEA) та ін.

Спеціалізовані установи та організації ЄС у сфері охорони навколишнього середовища тісно співпрацюють з міжнародними організаціями, зокрема з Організацією Об'єднаних Націй (ООН) з питань навколишнього середовища. Комітет екологічної політики Європейської економічної комісії ООН (ЕЕК) є колективним органом держав-членів ЄЕК, який формує засади політики в галузі навколишнього середовища та розвитку на Європейському континенті.

Під егідою ЄЕК у 1991 р. розпочався важливий загальноєвропейський політичний процес, що отримав назву «Довкілля для Європи», спрямований на захист довкілля та сталий розвиток в Європі в контексті її демократизації. В основі програми лежить ідея міждержавного співробітництва країн Європейського континенту на рівні Міністрів охорони довкілля. Програма являє собою широкую стратегію спільних дій локальних, національних і міжнародних інститутів щодо вирішення екологічних проблем європейського регіону.

На сучасному етапі в ЄС активно вдосконалюється та уніфікується правове регулювання з охорони довкілля. Держави-члени ЄС інтегрують завдання охорони навколишнього середовища в нормативно-правові акти своїх держав, що діють у всіх сферах політики. ЄС приймає численні директиви про охорону довкілля, які держави-члени інкорпують у національне право. Зокрема, оновленню піддаються акти, які закладають правову базу системи збору та обробки екологічної інформації, моніторингу навколишнього середовища, екологічної сертифікації, проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, механізму фінансування екологічних заходів. Здійснюються спроби кодифікації численних норм у галузі екологічної стандартизації та сертифікації. Вирішуються найбільш складні проблеми і реалізуються конкретні проекти, до числа яких належать спільні інженерні й технічні розробки з питань охорони атмосфери від промислових викидів, запобігання забруднень під час сільськогосподарських робіт, збереження дикої флори і фауни, створення заповідників та ін. Реалізацією цих проектів займаються різноманітні європейські спеціалізовані як урядові, так і громадські організації.

Важливим елементом реалізації екологічної політики в Європі є перспектива включення проблем захисту навколишнього середовища в проект Конституції ЄС. Показовим є те, що з часів підписання Маастрихтського договору Європейський Союз поступово перетворюється в «Екологічний союз».

На останок, слід зазначити, що в країнах ЄС формування екологічної свідомості, екологічної культури громадянина відбувається майже від самого народження людини і продовжується протягом усього життя. Досвід ЄС можна вважати зразковим для всіх держав світу, але для того щоб повноцінно використати цей досвід інноваційного екологічно безпечного розвитку слід перш за все усвідомити значущість екологічних проблем, що постали перед суспільством, та виваженими послідовними заходами, спрямованими на забезпечення належного рівня екологічної освіти поступово формувати високий рівень екологічної культури нового покоління, яке буде розв'язувати в найближчому майбутньому глобальні питання, в тому числі, що стосуються екологічної безпеки.

І навіть сьогодні, коли людство живе у надзвичайно складні часи, а міжнародні гравці намагаються вплинути на світовий устрій та відсунути на другий план проблеми екологічної безпеки, так США ініціюють виведення країни з Паризької кліматичної угоди, КНДР продовжує ядерні випробовування, завдаючи невіправної шкоди наземним, підземним та морським екосистемам, Росія розпалює військові конфлікти, що призводять до еколого-гуманітарних катастроф в регіонах Україна та Сирії, Європа залишається головним арбітром світового порядку та невпинно дотримується курсу на збереження миру та екологічної безпеки.

Література:

1. Мельник О., Коренева І., Загородня Л., Данильченко І. 2016. European union environmental security: the only achieving strategy, Науковий журнал «Securitologia», №. 23. – С. 47-57. Польща. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://securitologia.edu.pl/resources/html/article/details?id=135916> (останній доступ: 09.06.17).
2. Качуринер В.Л. 2013. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва, Науковий журнал Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Закон, № 5, С. 326-331.
3. Волес В. 2004. Творення політики в Європейському Союзі, Пер. з англ. В. Волес, Г. Волес. – Київ., 2004. – 871 с.
4. Мельник О. С., Коренева І. М., Загородня Л. П., Данильченко І. Г. 2017, Досвід європейських країн у вирішенні питань екологічної безпеки. – Суми, 2017. – 400 с.
5. 2016 Environmental Performance Index Launch [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://www.socialconnectedness.org/2016-environmental-performance-index-launch/> (останній доступ: 06.06.2017).

УДК.336.76.368

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ

Ріппа М.Б., канд. екон. наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України, Україна

Учасник конференції

Розкрито теоретичні засади недержавного пенсійного забезпечення. Проаналізовано стан та розвиток недержавних пенсійних фондів як важливої ланки фінансової системи та елементу соціально-інвестиційної інфраструктури фінансового ринку. На основі динаміки основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів України упродовж 2014-2016 рр. визначено тенденції у розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Розглянуто структуру діючих недержавних пенсійних фондів (відкритих, корпоративних, професійних), їх територіальний розподіл. Проаналізовано динаміку активів та напрямки їх інвестування.